

ВІДГУК
офіційного опонента, доктора філософських наук, доцента,
професора кафедри теорії та методики дошкільної освіти
КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради
ІВАНОВОЇ НАТАЛІЇ ВОЛОДИМИРІВНИ
на дисертаційне дослідження
АТАМАНЮК ЗОЇ МИКОЛАЇВНИ
«Соціально-філософські основи свободи як фактора соціокультурних
трансформацій сучасного українського суспільства»,
представленого на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук
зі спеціальності 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

Свобода постійно перебуває в епіцентрі духовного світу людини, де, власне, визначаються цілі й здійснюється вибір своїх дій. Свобода є атрибутом особистості, центром соціального, політичного і духовного життя людини. Свобода, по-суті, характеризує рівень розвитку суспільства, його цивілізованість, демократичність, культурність. Дослідження свободи як фактора соціокультурних трансформацій, як реального чинника сучасних суспільних відносин нашоюхується на цілий ряд проблем, зокрема методологічного характеру, прояснення та хоча б попередній аналіз яких дали б можливість суттєво підвищити можливості категоріального аналізу соціально-філософського дослідження свободи. Таким чином науковою проблемою роботи є репрезентація проблеми свободи у соціально-філософському знанні в контексті соціокультурної реальності, виявлення системних протиріч у її проявах, що має принципове значення для мультикультурного суспільства.

У вступі автор крім актуалізації теми формулює мету та завдання дослідження, визначає його предмет та об'єкт, зазначає зв'язок своєї роботи з науковими програмами та темами, розкриває методологічну основу дисертації, висвітлює практичне та теоретичне значення одержаних результатів. Тут же зазначена апробація авторських висновків.

У першому розділі «Свобода як фундаментальна цінність суспільства» запропоновано дослідження свободи як однієї з центральних категорій соціальної філософії та розглянуті прояви свободи у соціокультурній реальності сучасного українського суспільства. Означено теоретико-методологічне підґрунтя дослідження проблеми свободи.

У другому розділі «Особливості соціокультурних трансформацій свободи» розглянуто людину як компонент соціокультурної реальності через різнопланові поняття ідентичності та толерантності; відзначено вплив глобалізації на соціокультурні трансформації свободи та флуктуації свободи в сучасних умовах.

У третьому розділі «Прояви свободи в освітянському процесі» проводиться аналіз впливу соціокультурних трансформацій на освітянський процес з позицій категоричного імперативу свободи. Увага зосереджена переважно на науковому пізнанні та особливостях інноваційних механізмів та проявах свободи в сучасній українській освіті.

У четвертому розділі «Соціокультурні трансформаційні реалії економічної свободи» простежено трансформації економічної свободи в сучасному українському суспільстві та вказуються особливості культурного та економічного самовизначення людини. Досліджено зв'язок між економічною свободою та глобальними змінами соціального простору.

У п'ятому розділі «Духовні цінності і свобода в сучасному українському суспільстві» обґрунтовується свобода у якості духовно-суспільного феномену на матеріалах концепції Григорія Сковороди та толерантність у ракурсі релігійного середовища.

Дисертантка виявила, що свободи – це філософська категорія, що характеризує сутність людського буття і яка проявляється у здатності особистості слідувати своїми уявленням і бажанням. Вона справедливо стверджує, що свобода є фактором, що сприяє соціокультурним трансформаціям суспільства та впливає на динаміку його розвитку, проявляється в соціальній, політичній та духовній сферах суспільного буття. Обмеження свободи особистості, тотальний контроль завдає шкоди, як особистості, так і суспільству.

Здобувачка осмислює, що поняття свободи має різні смислові конотації та тісно пов'язане з розумінням ролі та місця особистості в суспільстві, в якому вона існує, адже з становленням особистості, набуттям нею певних соціальних характеристик та відмінностей, що ґрунтуються на індивідуальному досвіді,

постає усвідомлена відповідальність за свої дії. Вона впевнена, що свобода як соціокультурний феномен являє собою міру самореалізації людини, втілення глибинних потенцій людини відповідно до її устремлінь, бажань, її ціннісних орієнтацій.

Автор проаналізувала процеси глобалізації, що, на її думку призвели до: дисбалансу розвитку економіки різних регіонів; комерціалізації всіх сфер життя; глобалізація ринку робочої сили; погіршення екологічної ситуації на планеті; посилення розриву між багатими й бідними (людьми та країнами); безконтрольності діяльності міжнародних фінансових структур щодо керівництва держав, чиї громадяни входять у ці структури; соціального розшарування, що стало причиною зростання напруги не тільки між представниками різних соціальних груп в одній країні, але також між країнами; деградації культури та падіння рівня духовного життя суспільства. Дисертантка справедливо стверджує: глобалізація приводить до реактуалізації розриву між економічною та культурною моделями розвитку різних суспільних систем, викликає руйнування національних культур. Насамперед, це стосується національної мови, применшення її значення; суб'єктивного відчуття свободи при об'єктивній несвободі; зовнішньої, фізичної свободи, свободи пересування.

Заслугове на увагу твердження, що для встановлення свободи наукового пізнання в сучасних реаліях ми дослідили критерії істинності знання на основі вивчення досвіду читання лекцій і проведення семінарських занять з філософії та спеціальних наукових дисциплін розроблено критерії науковості і встановлено їх відмінність від звичайних, помилкових, релігійних, дезінформативних знань. Це, зокрема: об'єктивність; раціональність; есенціальність знань; системна організація знань; верифікованість знань на їх наукову істинність; теоретичне підґрунтя для відмежування наукової форми істинного знання від повсякденного; соціально-філософські підстави наукових знань.

В результаті проведеної роботи Атаманюк Зої Миколаївні вдалося дослідити свободу як фактор соціокультурних трансформацій. Дисертантка представила категорію свободи як ключовий фактор, що сприяє

соціокультурним трансформаціям суспільства і впливає на динаміку його розвитку, проявлений у соціальній, політичній, матеріальній та духовній сферах суспільного буття; теоретично обґрунтувати і практично використано нові підходи до концептуального аналізу свободи у соціокультурній площині, що дозволило провести синтез концепцій свободи в соціально-філософському аспекті та верифікувати конкретні ієрархічні рівні й сфери прояву, з розкриттям сутності, сенсу, специфіки, соціальної спрямованості та внутрішньої детермінації свободи в сучасному суспільстві; виявити еволюцію поняття свободи від епістемологічного аналізу до осмислення свободи як духовно-моральної категорії і як соціокультурного явища, в якому детермінація волі посилює роль суб'єктивного, морального начала в процесі діяльності людини. Дисертантка на підставі соціально-філософського аналізу довела, що глобалізація реактуалізує розрив між економічною та культурною моделями розвитку різних суспільних систем, що змінює цінність значення фактору свободи та спричиняє поширення європейських ідеалів свободи.

Теоретичне та практичне значення дослідження полягає у тому, що основні положення та висновки роботи допомагають простежити тенденції розвитку уявлень про свободу на сучасному етапі, виявити особливості самовизначення людини в умовах трансформації суспільства, а також при підготовці загальних та спеціальних курсів у закладах вищої та фахової передвищої освіти, складанні підручників, монографій та навчальних посібників, в яких розглядаються соціально-філософські аспекти відтворення сучасного суспільства та його базових структурних елементів. Матеріали дисертації будуть доречними при розробці навчально-методичного забезпечення з таких освітніх компонент, як «Філософія», «Соціальна філософія», «Філософська антропологія», «Теорія та історія соціокультурних трансформацій», «Культурологія».

Дисертація є самостійною науковою працею, де висвітлені власні розробки та ідеї авторки. Структура дисертації складається зі вступу, п'яти розділів (поділених на 16 підрозділів), висновків, списку використаних джерел. Обсяг роботи 357 сторінок, список використаних джерел нараховує 472

найменування. Аналіз тексту дисертації свідчень про відсутність порушень вимог академічної доброчесності.

Однак, викладені в тексті положення викликають ряд дискусійних і полемічних запитань.

1. Здобувачка вважає, що свобода в духовній сфері життя суспільства надає можливості вільного розвитку людини від народження, не допускає культурного релятивізму і втрати смислових орієнтирів. Слушно, що соціокультурно обумовлена свобода підсилює роль морального начала в процесі діяльності людини. Вважаю, що авторська стратегія краще б розкрилася при більш широкому застосуванні феноменологічного підходу і це дозволило б розкрити суттєвий вплив свободи на соціокультурні трансформації.

2. Дисертантка справедливо стверджує, що трансформації освіти проявляються в тому, що змінюється її соціальна роль у сучасному світі, перш за все, як сфери зайнятості та як специфічної індустріальної галузі, в яку залучені значні маси населення. Приділено увагу трансформаціям у сфері наукового пізнання, однак, не зайвим було б розглянути стратегії впровадження в освіту проблемоцентричності, діалогічності та дискусійності в контексті світоглядної парадигми.

3. Атаманюк З.М. в третьому підрозділі п'ятого розділу наголошує на ролі релігії у соціокультурних трансформаціях, на її гуманізації в плані соціальних відносин шляхом відтворення власної культурної традиції. Вона наголошує на необхідності розробки каналів і механізмів взаємодії національного і релігійного, однак варто було б розкрити перспективи європейського майбутнього сучасного українського суспільства в контексті його конвенціональності, як суспільства, що самоорганізується і мислиться як соціальний семіотичний простір.

4. Дисертантка доводить, що глобалізація, як процес тотальної інтеграції, є результатом нового європейського ліберального проєкту, в основі якого лежить сцієнтистська парадигма європейської культури Нового часу, яка найбільш рельєфно проявила себе в кінці ХХ століття. Доречно було б

уточнити ефективність і доцільність даного новоевропейського проекту в контексті теорії плинності соціального простору і часу та невизначеності соціокультурного майбутнього українського суспільства.

5. У дослідженні зацентровано увагу на формування цілісності як стану рівноважної системи під назвою «особистість». Доцільно було б конкретизувати, якою ж мірою духовна свобода сучасної української молоді може проявлятися у виборі соціальних ролей, пошуку «сродної» справи (за Г.Сковородою) в умовах спрощення та уніфікації культурних смислів, де картина світу має мозаїчний характер, а осмислення та переживання є вторинними щодо бездіяльнісного споглядання.

6. У другому розділі, першому підрозділі *«Свободна людина в соціокультурній реальності: ідентичність і толерантність»* авторка вживає таку дефініцію, як «свободна людина», що не є науковим (і навіть не літературним) висловом. Доцільно використовувати термін «вільна людина», «свобідна».

Утім, висловлені зауваження мають рекомендаційний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку дослідження, значущість одержаних результатів і висновків, а мають на меті лише прояснити окремі моменти, котрі розширюють розуміння запропонованої автором соціально-філософських основ свободи як фактора соціокультурних трансформацій сучасного українського суспільства. Вважаю, що вони спонукатимуть дисертантку до подальших досліджень із зазначеної проблематики.

В цілому, за своєю актуальністю, науково-теоретичним рівнем, новизною у постановці та розв'язанні проблем, тематичною спрямованістю, методологічним інструментарієм і отриманими висновками та рекомендаціями кваліфікаційна робота *«Соціально-філософські основи свободи як фактора соціокультурних трансформацій сучасного українського суспільства»* та автореферат до неї відповідає вимогам п. 10, 13 Постанови Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 зі змінами *«Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів»* та Наказу МОН України *«Про затвердження вимог до оформлення дисертацій»* № 40 від 12 січня 2017 року. Автореферат та

наукові публікації уповні відображають основний зміст дисертації. В силу зазначеного авторка дисертації Зоя Миколаївна Атаманюк заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософських наук зі спеціальності 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії.

Офіційний опонент

доктор філософських наук, доцент,
професор кафедри теорії
та методики дошкільної освіти,
декан факультету дошкільної освіти
та музичного мистецтва
КЗВО «Луцький педагогічний коледж»
Волинської обласної ради

Наталія Іванова

Дізнаючись зміст дисертації Зоя Миколаївні Атаманюк, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософських наук зі спеціальності 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії.

Наталія Іванова

М.В. Лут'янук